

ARKKITEHTUURI JA MATKAILU

Markus Aaltonen

Arkkitehtuurin merkitys matkailussa voi vain kasvaa

Seurattuani tuskastuneena Helsingin päättäji-en keskustelua Katajanokan hotellisuunnitelmasta tunnen suurta iloa amerikkalaisarkkitehti Daniel Libeskindin haastattelusta, jota luen Pendolinossa matkalla valtakunnalliseen seminaariin Finlandia-taloon. Hesarin toimittaja kyselee tähtiarkkitehdiksi nimittämältään Libeskindiltä tämän kantaa kaupunginvaltuuston kaatamaan ristihotellihankkeeseen. Vieras ei halua kommentoida toisten arkkitehtien töitä, mutta korostaa kuitenkin sitä, että hyväkin suunnitelma tarvitsee laajan tuen. Se saadaan yleensä helpommin yleisen kilpailun avulla.

Mieltäni lämmittää kuitenkin eniten se, kun Libeskind sanoo pitävänsä "Alvar Aallon suunnittelemaa Enso Gutzeitin taloa yhtenä suomalaisarkkitehdin mestariteoksista". Tulen junalla kotikaupungistani Seinäjoelta, jota Aallon elämäkerran kirjoittaja Göran Schildt on sanonut "Suomen aaltolaisimmaksi kaupungiksi". Schildtin mielipiteeseen lienee vaikuttanut paljon se, että ainoastaan Seinäjoella kyettiin Aallon kaupunkikeskusta toteuttamaan ehyenä kokonaisuutena Aallon suunnitelmien mukaisesti.

Itä ja länsi - Bysantti ja modernismi

Olen aina ihailnut Uspenskin katedraalin vieressä levollisena mutta dynaamisena seisovaa Enson pääkonttoria. Enkä ole ollut yksin: harvaa helsinkiläisrakennusta kuvataan eri vuodenaikoina niin paljon kuin Katajanokan sokeripalaa. Erityisesti japanilaisen näköiset kameraihmiset tallentavat rakennusta ja sen yksityiskohtia digilaitteisiinsa. Ehkä kauneimpana helsinkiläisenä toimistorakennuksena Enson talo Aallon monien muiden rakennusten

Markus Aaltonen

TTM, Valtioapäiväneuvos

Eduskunnan jäsen 1975-91, 95-99; mm ulkoasiainvaliokunnan pj 1987-91, 95-99

Alvariania ry:n (Etelä-Pohjanmaan Alvar Aalto-seura) puheenjohtaja 2006-

Taidekoulu Oivan johtokunnan puheenjohtaja 1983-94

kanssa on pääkaupungin tärkeä matkailullinen vetovoimatekijä.

Helsinkiläisten äänekkäämpi osa antaa sen vaikutelman, että Enson talo olisi ruma. Tätä rumuuden ylityksen laumautunutta kuoroa on aina johtanut media. Kun sitten Libeskind ja vielä jopa maineikkaampi Frank Gehry ihailevat rakennusta, väistyvät kriitikot kaupunkikuvan vaalihoiksi: me tarkoittammekin, että siinä on väärä rakennus väärässä paikassa.

Miksi ajallisten ja tyyllisten kerrostumien esiläolo juuri tässä on joillekin niin vaikeata. Missä haastavammin kohtaavat itä ja länsi, ortodoksisuus ja protestanttisuus sekä bysanttilainen rakennusperinne ja modernismi? Vähäisen harrastelijan auktoriteettini vuoksi lainaan kulttuurin ammattilaisesta Matti Suurpäästä, joka ei sure sitä, että Höijerin suunnittelema Norrmenin punatiilinen linna joutui väistymään valkoisen marmorin tieltä: ”Höijerin talo oli vieressä olevan Uspenskin katedraalin nolostuttava haastaja. Aalto jatkoi Esplanadin linjaa, pystyi vähentämään kerroskorkeuttakin vuorineuvosten toivomasta. Talo on kaunis ja linjakas. Ei kaikkea vanhaa ole pakko säilyttää, mutta purettujen talojen tilalle pitää tehdä hyviä taloja. Tässä tehtiin.”

Arkkitehtuurimatkailusta puhuttaessa monet viehättyvät myös teknisistä ratkaisuista, jotka yhdistyvät visuaaliseen harmoniaan tai jopa kummallisuuteen: gotiikka, renessanssi, art nouveau, funkis.

Mitä olisi Pariisi ilman Sacre Coeuria, jota on sanottu myös yhdeksi maailman rumimmista kirkkoista, tai Eiffelin tornia, jota aikoinaan pidettiin niin rumana, että se piti heti maailmannäyttelyn jälkeen purkaa. Gaudin Barcelonan-taloja voi myös pitää outoina pläjäyksinä. Entä Wienin Hundertwasser?

Finlandia-talo leijuu

Pendolino lipuu tasaisesti kohti asemahallia. Me maalta pääkaupunkiin tulevat saamme etuoikeutusti katsella Finlandia-taloa sen paraatipuolelta. Helsinkiläisille tutummaksi on tullut Mannerheimintieltä näkyvä takapuoli. Vasta lähivuosina, kun rautatiealueen ja Finlandia-talon välinen rytöperä rakentuu, saavat helsinkiläiset nähdä, miten valkoisen marmorin saa monumentaalisen rakennuksen leijumaan keveänä Töölönlahden yläpuolella, kuten Marja-Riitta Norri on kuvaillut. ”Harmaalla graniitilla tai betonilla verhottuna rakennuksen luonne muuttuisi tukkoiseksi, raskas massa ei kykenisi irtottautumaan maasta”, sanoo Norri.

Jokainen matka Helsinkiin on myös arkkitehtuuriturismia – olen oppinut katselemaan pääkaupunkiamme sillä silmällä. Finlandia-talon jälkeen junan ikkunasta avautuu näkymä Arkadian mäen graniittitaloon. J.S. Sirénin Eduskuntatalo on vankoin juurin kallioon kiinnittynyt kivilinna. Se ilmentää vahvaa valtiota ja lujaa politiikkaa. Poliittisen vallan legi-

Suomalaisista ja venäläisistä sulassa sovussa Helsingin katukuvassa Vasemmalla Pehr Granstedtin käsialaa oleva empirerakennus (1814), keskellä A M Gornostajevin suunnittelema katedraali (1868) ja oikealla Alvar Aallon toimistotaloarkkitehtuuria (1962) Ja vielä suomalainen kunniakomppania odottamassa Venäjän presidenttiä (Kuva: Risto Hemming, 2009)

timoijalle, eduskunnalle, sopii harmaanpunainen graniitti. Finlandia-talo on erilainen, se rakennettiin eurooppalaisen Suomen kunniaksi.

Eteläpohjalaisena leventelen mielelläni Sirenin syntyneen Ylihärmässä ja Aallon Kuortaneella, vaikka eteläpohjalaisuus puheena olevien arkkitehtiemme heimotaustana onkin yleisesti käytetty stereotypia ja klisee. Eniten kuitenkin herrojen keskinäisessä kanssakäymisessä huvittaa tarina, jonka mukaan Teknillisen korkeakoulun professorina toiminut Sirén ei edes Aallon kansainvälisen läpimurron tapahtuttua lukenut tätä merkittävien arkkitehtien joukkoon. Siréniä selvästi nuorempi Aalto oli mennyt kukkoilemaan vanhemmalleen hakemalla samaa professuuria. Tämä on tosi eteläpohjalaisuutta.

Kulttuurimatkailun vetonaula

Finlandia-talossa pohditaan maamme kuntien tulevaisuutta. Seminaari kuuluisassa rakennuksessa herättää monissa maakuntien ihmisissä yleviä tuntemuksia. Tämä on myös arkkitehtuurimatkailua. Tunnettu helsinkiläinen poliitikko ottaa vuorollaan isännän – tai paremminkin emännän – otteen ja heittelee löysiä Finlandia-talon paljon puhutuista marmorilaatoista. Puhuja haluaa naurajat puolelleen ja saakin osakseen jonkinlaista kikatusta. Menetän Libeskindin haastattelusta syntyneen hyvän tuuleni ja tuhisen mielessäni: Eikö perkeles isoolla kirkolla osata olla mistään ylypeetä? Puhujan humoristiseksi tarkoitettussa puheessa oli vakavakin puolensa, kun hän kertoi, miten puolet kaupunginhallituksen jäsenistä säikähti median pyörittämää julkisuusmellakkaa ja jäi pois kokouksesta, jossa piti päättää laattojen uusimisesta.

Poliittikominääni harmittaa, ettei helsinkiläinen päättäjät osaa kertoa Finlandia-talosta mitään innostavaa, sellaista, mikä saisi ympäri maata kokoontuneen monisatapäisen paikallispoliitikkojen joukon edes hetkeksi kiinnittämään huomionsa kokouspaikan rakennustaiteellisiin ulottuvuuksiin. Puhumattakaan siitä, että hehkutettaisiin maamme kansainvälisesti tunnetuimman ja maailman terävimpään arkkitehtikärkeen kuuluvan Aallon merkitystä Suomen imagon rakentumisessa. Eivät edes viime aikojen Suomi-brändien innovoijat pane painoa Paavo Lipposen julistukselle: arkkitehtuuri on jo pitkään ollut Suomen vientituote numero yksi. Olemmeko osanneet riittävän hyvin hyödyntää suomalaista arkkitehtuuria matkailun vetonaulana? Sitä on syytä epäillä.

Lakeuden Rististä kaupungin symboli

Kun Lakeuden Risti, kotikaupunkini keskiaikaisen katedraalin oloinen modernistinen kirkko valmistui 50 vuotta sitten, havaittiin Seinäjoella nopeasti, miten lakeuden pieni kaupunki tuli muurattua maailman kartalle. Tasaiselle laakson pohjalle isketty 65 metriä korkean ristitornin ylevöittävä katedraali ilmestyi kansainvälisen arkkitehtuurikirjallisuuden ja muiden julkaisujen sivuille. Pikkukaupungin asukkaat tottuivat siihen, että kirkon ympärillä alkoi liikkua ulkomaalaisia, jotka kameroiden ja luonnoslehtiöiden kanssa tallensivat Alvar Aallon synnyttämää harmoniaa.

Kun Lakeuden Risti myöhemmin sai seurakseen kokonaisen kuuden rakennuksen kulttuuri- ja hallintokeskuksen, jota paikkakunnalla ryhdyttiin kutsumaan Aalto-keskukseksi, havahduttiin sellaiseen tosiasiaan, että pohjalaiskaupunki oli saanut yhteinäisen rakennusryhmän, joka siis ainoana mestariarkkitehdin kaupunkikeskustoista kyettiin saattamaan valmiiksi ehyenä kokonaisuutena.

Toscanan kukkuloihin ihastuneelle Aallolle Seinäjoen tasaisuus oli haaste. Aalto-keskukseen luodut keinotekoiset kumpareet, joita hän ei mielikaupungissaan Jyväskylässä tarvinnut, antavat aiheen tarinoille Ateenan kukkuloista ja Akropoliin pilarien päälle korotetusta kaupunginvaltuuston istuntosalista. Rakennettuun ympäristöön liittyvät tarinat, faktat ja myytit, ovat arkkitehtuurimatkailun tärkeä höyste.

Kulttuurimatkailu haastaa massaturismin

Kun puhumme suomalaisten ulkomaille suuntautuvasta matkailusta, hallitsee ajattelua massaturismi, jolle tärkeitä ovat aurinkorannat, halpa viina, etelän kiihkeät yöt ja lihapullabaarit. Uutena käsitteenä onkin massamatkailun haastajaksi syntynyt kulttuurimatkailu, jota tässä artikkelissa edustaa termi arkkitehtuurimatkailu. Viime vuosina suositaan lisääntynyt kaupunkimatkailu on sisällöltään enemmän kulttuurimatkailua, jolle kysymys ole rahaeliitin massaturismista, jolle hotellit, ravintolat ja huvipuistot takaavat ”turvallisen” yhdenmukaisuuden maasta ja maanosasta riippumatta.

Massaturismi on pääsääntöisesti sokeata tai välinpitämätöntä rakennustaiteen olemassaololle, vaikka matkakohteet tarjoaisivat historiallisen elinympäristön muodossa visuaalisiakin elämyksiä. Koulun tarjoaman vähäisen taidekasvatuksen vuok-

si suomalaisten harmonisten suhteiden taju jää usein kehittymättä, mikä vaikeuttaa arkkitehtuurin avautumista elämyksiä tuottavasti. Olettaa sopii, että ihmisten koulutus- ja sivistystason jatkuvasti kohetessa kasvaa arkkitehtuurin sekä luonnon ja rakennetun ympäristön suhteen merkitys matkailun vetovoimatekijänä.

Alvar Aalto -museo Jyväskylässä houkuttelee vuosittain 16.000 kävijää, joista 70 prosenttia on ulkomaalaisia. Museon verkkosivulla käy kuukausittain jopa 10.000 tiedonhaluista surffailijaa. Kävi-jäprofiili on muuttunut; enää eivät arkkitehtuurimatkailun ainoita kävijöitä ole japanilaiset, italialaiset ja saksalaiset, vaan muutkin kansallisuudet, suurimpana ryhmänä pohjoismaalaiset, ovat lisänneet kiinnostustaan.

Katedraalin kokoisen Lakeuden Ristin ja pienemmän Seinäjoen kaupungintalon – hengellisen ja maallisen vallan – balanssin Alvar Aalto ratkaisi valitsemalla kaupungintalon seinäpintoitteeksi raskaansävyisen koboltinsinisen keramiikkasauvan

Alvar Aallon maine tuntuu vain kasvavan

Alvar Aalto suomalaisen arkkitehtuurin ”keski-laattian miehenä”, kuten Etelä-Pohjanmaalla sanotaan, on siinäkin mielessä erinomainen kulttuuri-matkailun houkutin, että hänen uransa käännteiden avulla voidaan kertoa suomalaisen yhteiskunnan pitkän ajan kehitysvaiheista. Jo ennen sotia rakennettiin Viipurin kirjasto ja Paimion parantola, mutta erityisesti 1950-luku muistetaan kautena, jolloin sodasta toipuva niukkuuden kanssa kamppaileva maa loi ainutlaatuista arkkitehtuuria ja teki itsensä tunnetuksi kulttuurivaltiona.

Arkkitehtuurimatkailun ammattilainen Marianna Heikinheimo Archtours Oy:stä näkee Aallon keskeisten töiden liittyvän usein yhteiskunnan merkittäviin kehitysvaiheisiin: Kansaneläkelaitoksen talo kytkeytyi maamme nousuun hyvinvointivaltiona, Kulttuuritalo nousi SKP:n laillistumisen myötä ja Teknillinen korkeakoulu kertoi Suomen teollistumisesta. Alvar Aallon elämäntyö seurailee suomalaisen yhteiskunnan menestyksestä selviytymistarinaa ja kulkee eräissä kohdissa jopa sen johtotähtenä. Tässä on arkkitehtuurimatkailumme eräs suuri tarina.

Imagon oltava uskottava

Matkailuelinkeinon ammattilaiset ymmärtävät, että kuntien itselleen luomalla matkailuimagolla voi olla myös epä- tai puolilotuuteen viittaava sivumerkitys. Sellainen syntyy, jos kuvitellaan, että imago on noin vain rakennettavissa eli se on tehty keino-tekoisesti olemattomista värkeistä. Imagon tulee vastata matkailukohdetta, jolloin se on uskottava. Uskottavuuteen liittyy myös paikallinen ilmapiiri ja asennemaailma: ymmärtävätkö paikkakunnan omat asukkaat antaa arvoa niille arkkitehtonisille luomuksille, joilla matkailijoita houkutellaan?

Kiinnostukseni aiheeseen on saanut minut monessa kaupungissa kysymään, mitä paikalliset päättäjät ja esimerkiksi yrittäjät vastaavat kysymykseen Mitä haluaisitte ensisijaisesti näyttää kaupunkinne tuleville vierailenne? Yllättävän usein olen saanut masentavan vastauksen: uuden kauppakeskuksen.

Kun iltajuna liukuu äänettömästi Helsingin keskusasemalta kohti Seinäjokea, saan vielä silmitellä puhdaslinjaista Finlandia-taloa. Jaksan ihmetellä, mikä vimma sai Helsingin päättäjät murentamaan Alvar Aallon Töölönlahti -suunnitelman. Toteutettuna se olisi ollut maailman arkkitehtuurimatkailun ykköskohteita.